

Botanične novosti iz Govcev. Pripoved o rastlinah in ljudeh, ki so me pripeljali do Hacquetove medvejke

V spomin Dušanu Robiču, Vitomirju Mikuletiču in Iztoku Mlekužu

Igor Dakskobler

Čprav (rovtnarski) Tolminec, sem Govce prvič uzrl šele kot mlad gozdarski inženir. Moj profesor Dušan Robič (1933-2013), ki me je navdušil za fitocenologijo, me je povabil, da ga spremljam pri raziskavah gozdnega rastja na Idrijskem. Po končanem delu me je želel zapeljati v Tolmin, zato sva se preko Mrzle Rupe spustila v dolino Trebuše. Pogled na obsežna gozdnata in skalnata

strma do prepadna pobočja in ostenja pod Zelenim robom, Poldanovcem, Stanovim robom, Stadorjem in Kobilico vse do prevala Drnulk me je prevzel. Pomislil sem, tu je pa tako kot v Alpah. Prizor je primerljiv s pogledom na Loško steno nad Logom pod Mangartom s predelske ceste, ki so ga že pred stoletji opisovali prvi turistični obiskovalci naših gora.

Govci nad dolino Trebuše. Foto: Igor Dakskobler.

Na gozdove v Trebuši so me opozarjali moji takratni gozdarski kolegi v Tolminu, predvsem Iztok Mlekuž (1954-2015), pozneje Dani Oblak, in najbrž sem tja kakšen dan šel z njimi tudi na teren. O tej dolini in njenih posebnostih mi je navdušeno pravil moj takratni šef Vitomir Mikuletič (1925-2020). On je še v času, ko je po dolini peljal samo skromni kolovoz, nad Krtovšami našel Blagajev volčin (*Daphne blagayana*). To je bilo takrat najbolj severozahodno nahajališče naše znamenite rastline in o njem sta s Tonetom Wraberjem napisala članek za *Biološki vestnik*. Prav po Mikuletičevih napotkih sem že, ko sem presegel Kristusova leta (1993), v Trebuši prvič videl kranjski jeglič (*Primula carniolica*).

V strmine Govcev sem se podal tri leta kasneje, avgusta leta 1996. Zagotovo je na to vplival Rafko Terpin s svojimi članki v *Planinskem vestniku*, najbrž tudi zelo nazorni opis poti iz doline Trebuše na Poldanovec

Mihe Nagliča v časopisu *Delo*. Žirovskega filozofa in pisatelja je na to goro vodil prav Rafko. Moje zanimanje je najprej veljalo združbi črnega bora (*Pinus nigra*), ki v tem mogočnem ostenju porašča najbolj skrajna rastišča, dolomitne roglje, grebene in skoraj navpično skalovje. Ugotovili smo, da je po svoji vrstni sestavi bolj podobna jugovzhodnoalpskemu črnoborovju, ki se imenuje po malem jesenu (*Fraxino orni-Pinetum nigrae*), kot ilirskemu (severnodinarskemu) rdeče- in črnoborovju, ki se imenuje po trirobi košeničici (*Genisto januensis-Pinetum sylvestris*). Druga posebna gozdna združba Govcev, pogosto stična z združbo črnega bora, je bukov gozd z dlakavim slečem (*Rhododendro hirsuti-Fagetum*). Ta raste na podobno strmih, a vseeno manj skalnatih osojnih pobočjih z nekoliko globljimi tlemi. V tistih letih sva ga v dveh ločenih delih Slovenije popisovala in kot posebno združbo prepoznala dva, sam v Posočju in moj nekdanji profesor

Združba črnega bora in malega jesena v Govcih. Foto: Igor Dakskobler.

Združba buke in dlakavega sleča v Govcih. Foto: Igor Dakskobler.

in takratni kolega na Biološkem inštitutu ZRC SAZU Marko Accetto (1936-2017) predvsem na Kočevskem. V Govcih so me zanimala tudi združbe skalnih razpok, še posebej tiste, v katerih raste kranjski jeglič, melišča, kamnita travišča in ruševje.

Kdo so bili botanični pionirji v tem robnem delu Trnovskega gozda? Zagotovo so ta ostenja vsaj deloma poznali znameniti botaniki iz devetnajstega in začetka dvajsetega stoletja: Dionizij Stur, Muzio Tommasini, Franc Krašan, Eduard Pospichal in Julij Głowacki. Med prvo in drugo svetovno vojno jih je dejavno raziskoval Carlo Zirnich. Njihov botanični raziskovalec je tudi prof. Andrej Martinčič. Vzhodnemu delu Trnovskega gozda je pod mentorstvom prof. Ernesta Mayerja posvetil diplomsko nalogo in v njej obdelal tudi rastlinstvo Zelenega roba in Poldanovca. Terenske raziskave je opravil leta 1956 in 1957. Ob tem je zanimivo, da je, zdaj že v 86. letu starosti, pri raziskavah

Govcev še vedno dejaven. Nedavno mi je namreč iz nabirke iz njihovih skalnih razpok določil subarktično-subalpinsko mahovno vrsto *Cyrtomnium hymenophylloides*, ki je razširjena predvsem v severnejših območjih Evrope, Azije in Severne Amerike.

Poznavanje naštetih in še drugih botanikov ter naša spoznanja smo vključili v knjigo *Natura 2000 v Sloveniji* (Čušin in sod., 2004). V njej smo napisali, da v Govcih uspeva kar pet evropsko varstveno pomembnih vrst: kranjski jeglič (podatki o njegovih nahajališčih na Poldanovcu in Zelenem robu v Tommasinijevem herbariju v Trstu so iz let 1834 in 1837), hladnikovka (*Hladnikia pastinacifolia*) – podatek za Zeleni rob je iz leta 1878 (Joseph Claudius Pittoni), na Poldanovcu ga je prvi našel Andrej Martinčič, Zoisova zvončica (*Campanula zoysii*) – pod Poldanovcem jo je za svoj herbarij Carlo Zirnich nabral avgusta leta 1941, julijska orlica (*Aquilegia iulia*) – pod tem imenom jo

Govci po hudem žledu, poleti leta 2014. Foto: Igor Dakskobler.

poznamo šele zadnje desetletje, glej *Proteus* 75 (7), in Scopolijev repnjak (*Arabis scopoliiana*) – na Stanovem robu smo ga našli v začetku enaindvajsetega stoletja. Govci so gozdni rezervat in varstveno območje *Nature 2000* za vse našete vrste. Njihov manjši del je na ozemlju krajinskega parka Zgornja Idrija.

Februarja leta 2014 je gozdno rastje Govcev močno poškodoval žled. Pogled na ostenja Zelenega roba in Poldanovca je bil strašljiv: polomljena ali izravana drevesa, pobočni zdrsi, prizadeti so bili tako bukovi kot črnoborovi sestoji. Poškodovane ali s podrtim drevjem zasute so bile redke steze in prehodi iz doline Trebuše na rob planote. Več let sem se jim izogibal in se posvetil rastlinstvu od žleda manj poškodovanih grap na desnem bregu Trebušice, predvsem Gačnika, Makčeve in Srne grape, na levem bregu te reke pa le rastlinstvu Kozjijske grape pod Vršami (Govcem podobno, a nekoliko

nižje strmo skalnato pobočje, ki se nadaljuje do Skopice, katere severovzhodna pobočja se spuščajo že v dolino Idrije). Ob njenem raziskovanju sem naletel na nenavadna rastišča podgorskih bukovih gozdov, na katera sta me že davno opozorila Iztok Mlekuž in Dani Oblak, a si nisem nikoli vzel časa, da bi jih primerno popisal. Ti gozdovi rastejo namreč na mešani geološki podlagi. Čeprav v Trebuši prevladuje dolomit, je pod ostnjem Govcev vsaj stometrski višinski pas, v katerem so dolomitu primešani glinavci, peščenjaki, laporovci in tufiti.

Geolog prof. Jože Čar mi zna te plasti nazorno in podrobno razložiti. Sam zelo poenostavljam, a v rastju se to mešanje očitno kaže, ker v istem gozdnem sestoji najdemo vrste, značilne za dolomitno podlago, na primer tevje (*Hacquetia epipactis*) in črni teloh (*Helleborus niger*), a tudi kisloljubne vrste, na primer rebrenjačo (*Blechnum spicant*), gorsko krpačo (*Thelypteris limbosperma*), bu-

Karbonatno-silikatne geološke plasti v Gorenji Trebuši. Foto: Igor Dakskobler.

kovčico (*Phegopteris connectilis*) in štajerski pljučnik (*Pulmonaria stiriaca*). Je to še bukov gozd s tevjem (*Hacquetio-Fagetum*)?

Na površju se taka geološka podlaga kaže v položnejših pomolih z raztresenimi domačijami nekaj sto metrov nad dnom doline. Izhodišče za popisovanje teh bukovih sestojev mi je bila zgornja trebuška cesta, ki je speljana nad levim bregom doline, prav blizu stika dolomita in mešanih plasti z glinavcem. Enkrat sem avto pustil blizu obsežnega peskokopa pod dolomitno špico Šprajnh (937 metrov) južno od zelo opaznega Stadorja (1.030 metrov). Zazrl sem se v spodnja ostenja te špice (vršna sem poznal in jih obiskoval iz vasi Lazna). Zdelo se mi je, da bi bila dosegljiva od spodaj, torej sem naredil izjemo in se podal v čisto dolomitno območje nad cesto. Prav kmalu, nadmorska

višina je bila še manj kot 500 metrov, sem v podrasti bukovega gozda (*Ostryo-Fagetum*) opazil Blagajev volčlin. Med vzpenjanjem navzgor na razmeroma široki pomol (približno 680 metrov nadmorske višine) kakih 400 metrov vzhodno od vrha Šprajnh sem ga popisal še na precej krajih, predvsem v združbi bukve in dlakavega sleča, a tudi v sestojih črnega gabra in malega jesena (*Fraxino orni-Ostryetum*) in v resavi, združbi spomladanske rese (*Erica carnea*).

Blagajev volčlin v Trebuši po več kot petdesetih letih od Mikuletičeve najdbe v Krtovsah ni več taka redkost. Poznamo ga tudi na pobočjih nad Gačnikom (Dakskobler in sod., 2021), idrijski botaničarki Anka Rudolf in Tinka Gantar pa sta ga pred leti našli na strmih pobočjih pod Skopico, že nad dolino Idrije.

Stador in Šprajnh nad dolino Trebuše. Foto: Igor Dakskobler.

Blagajev volčin pod Šprajnhom. Foto: Igor Dakskobler.

Poldanovec in grape pod njim, v spodnjem delu slike med Špikovo in Orlejško grapo je nabajališče Hacquetove medvejke. Foto: Igor Dakskobler.

Žleb pod Poldanovcem, nad nabajališčem Hacquetove medvejke. Foto: Igor Dakskobler.

Rastišče Hacquetove medvejke. Foto: Igor Dakskobler.

Nahajališče pod Šprajnhom je najbrž prvo zanesljivo v Govcih, le da nisem njegov prvi najditelj. Preveril sem namreč svoje starejše zapiske o tej rastlini in v njih našel podatek: pobočja Stadorja nad Renkom, Iztok Mlekuž, in pripis – tam je najbrž *Daphne alpina*! Mlekuževo najdbo pod Stadorjem sem sicer v enem od svojih člankov omenil, s pripombo, da je nisem preveril. Ko sem pod Stador oziroma nad domačijo Renko šel, Blagajevega volčina tam nisem našel, pač pa le alpski oziroma Scopolijev volčin (*Daphne alpina* subsp. *scopoliana*). Domneval sem, da ju je morda Iztok zamenjal. Toda tudi zdaj odkrito nahajališče je v širšem smislu pod Stadorjem in nad domačijo Renko, le kakih pol kilometra zračne črte bolj južno. Torej sem se motil jaz in ne Iztok, ker sem takrat pregledal le del območja nad domačijo

Renko, ne pa celote. Žal pokojnemu prijatelju njegove najdbe ne morem več potrditi, a zagotovo ga lahko napišem kot najditelja Blagajevega volčina v Govcih.

Ob pregledovanju zapiskov o tej znameniti rastlini sem našel še naslednjo opombo: Pod Zelenim robom nad Trebušo, že v zasebnem gozdu (vir Jože Papež oziroma neimenovani lovec). Moja pozornost se je preusmerila od podgorskih bukovih gozdov na mešani podlagi v iskanje Blagajevega volčina pod ostenjem med Poldanovcem in Zelenim robom. Naslednji teren sem naredil tako, da sem avto pustil pri sotočju Trebušice in Jelenka in se podal peš ob levem bregu reke navzgor mimo Podrteje in potem v pobočja med Špikovo in Orlejško grapo, dve večji grapi severovzhodno pod Poldanovcem. Že precej nizko (450 metrov), nad desnim bre-

Hacquetova medvejka v grapi pod Poldanovcem. Foto: Igor Dakskobler.

gom Špikove grape, sem v združbi bukve in dlakavega sleča, v kateri rastejo tudi smreka, črni bor, bodika in tisa, opazil mlade poganjke širokolistne lobodike (*Ruscus hypoglossum*). Prav tako kot Blagajev volčin je značilnica ilirskih (jugovzhodnoalpskih-severnodinarskih) bukovih gozdov in novost v rastlinstvu Govcev. Nad levim bregom Trebušice sem jo našel tudi nad Kozijsko grapo zahodno od domačije Dolc. Višje sem našel prehode v zelo strma, od žleda močno poškodovana pobočja z vrzelastimi sestoji združbe bukve in dlakavega sleča in tudi na ozke dolomitne roglje z vrzelastim naravnim črnborovjem. Uspelo mi je torej pregledati del spodnjega pasu ostenja Govcev, ki sem ga do zdaj opazoval le z desnega brega Trebušice. Ob tem sem iskal tudi morebitna rastišča kranjskega jegliča in zašel v sprva

neizrazito grapo vzhodno od Špikove grape, ki pa višje, na nadmorski višini od približno 570 metrov do 600 metrov, postane zelo strm, skalnat, s podrtim drevjem deloma zasut in zame neprehodni žleb. Tu sem se ustavil in začel popisovati skalovje na njegovem desnem bregu.

Na njem sem, v skoraj navpični, proti severozahodu obrnjeni steni na površini le nekaj kvadratnih metrov, opazil nekaj deset grmičev polegla medvejke (*Spiraea decumbens*). To je jugovzhodnoalpski endemit z znanimi nahajališči le v severovzhodni Italiji in severozahodni Sloveniji. V severozahodni Sloveniji jo je prvi raziskoval Tone Wraber v šestdesetih letih dvajsetega stoletja. Vsa nahajališča je našel v Breginjskem kotu. Za njim jih je prav tam pregledoval Boško Čušin, sam pa sem jo našel tudi nad dolino

Učje, na severni strani Stolovega grebena. Pri predavanjih o gozdnih združbah Slovenije sem spoznal študenta in posoškega rojaka Marka Pavlina, domačina iz Borjane in on si je za temo diplomske naloge izbral medvejke (poleglo in brestovolistno). Mentor mu je bil prof. Robert Brus, mene sta povabila za somentorja. Marko je našel nova

nahajališča polegla medvejke, do zdaj najbolj jugozahodno v njenem območju razširjenosti nad desnim bregom Nadiže pri Kozji peči pod Mijo in nedavno tudi najbolj vzhodno nahajališče v Konjski dolini jugozahodno pod Breginjskim Stolom.

Polegla medvejka ima dve podvrsti, tipsko (subsp. *decumbens*), ki ima gole liste, cvetne

Polegla medvejka iz Breginjskega kota (nabral Branko Vreš) (levo) in Hacquetova medvejka iz Govcev (desno).

Foto: Branko Vreš.

peclje in cvetišče, in v Sloveniji smo določali le njo, ter dlakavo (subsp. *tomentosa*, sinonim je *Spiraea hacquetii*), ki ima dlakave liste, cvetne peclje in cvetišče. Ta druga je razširjena nekoliko bolj zahodno kot prva. Do zdaj znana nahajališča so bila v italijanskih provincah Udine (Videm/Viden) in Pordenone (Furlanija) ter Belluno in Treviso (dežela Veneto/Benečija). V Furlaniji jo poznajo v Karnijskih Alpah in zahodnih Julijskih Alpah. Novejše podatke o razširjenosti obeh podvrst v severovzhodni Italiji mi je prijazno posredoval prof. Fabrizio Martini iz Trsta.

Z roko mi je uspelo seči do prvih grmičev v steni in za herbarij sem nabral primerek z že plodečim socvetjem. Doma sem ga pogledal pod lupo in listi, cvetni peclji in cvetišče so očitno dlakavi, torej v Govcih raste dlakava podvrsta, Hacquetova medvejka (*Spiraea decumbens* subsp. *tomentosa*). To je za zdaj edino njeno nahajališče zunaj Alp in je torej novost ne samo za rastlinstvo Govcev, Trnovskega gozda in Slovenije, temveč tudi za rastlinstvo Dinarskega gorstva.

V naslednjih terenih sem poskušal pregledati še nekaj grap v grebenu med Poldanovcem in Zelenim robom, a neuspešno. Našel nisem ne Blagajevega volčina ne novih nahajališč poleg medvejke. Toda Govci so vsi prepredeni z divjimi grapami. Pregledoval sem jih v glavnem le v bližini lovskih ali gozdarskih stez, le nekatere, tako kot to med Špikovo in Orlejško grapo, tudi v brezpotju. Torej majhna skupina tega endemita skoraj zagotovo ni edina v tem ostenju. Poiskali in verjetno tudi našli jo bodo mlajši in plezalsko spretnejši botaniki od mene. V za zdaj neimenovani grapi (lahko bi jo imenoval Ličerjeva grapa po gozdarskemu kolegu Francu Ličerju, domačinu, ki mi je sicer povedal precej toponimov v Govcih) sem Hacquetovo medvejko popisal v endemični združbi kranjskega jegliča in Charmeilovega repuša (*Phyteumato columnae-Primuletum carniolica*). V neposredni bližini je rasel še en endemit Jugovzhodnih Alp in severne-

ga dela Dinarskega gorstva, julijska orlica. Ne tako daleč, približno 500 metrov višje v ostenju, so nahajališča Zoisove zvončice. Našteto potrjuje spoznanje večine botanikov, ki smo tu kdaj raziskovali, da je rastje v Govcih očitno še precej alpsko. Kljub temu pa vrste, kot so Scopolijev repnjak, hladnikovka, travnolistna vrčica (*Edraianthus graminifolius*), deloma tudi Blagajev volčin in širokolistna lobodika, vseeno kažejo, da imajo v njih svoj prostor tudi bolj dinarsko razširjene vrste.

Moj prijatelj Brane Anderle bo ob tem dolgem pisanju gotovo nezadovoljen. »Kako da pišeš tako dolge klobase, saj vse, kar je v tvoji zgodbi zanimivega, lahko poveš v nekaj odstavkih.« Ima čisto prav, toda če ... , če ne bi bilo Dušana Robiča, Vitomirja Mikuletiča, Iztoka Mlekuža in še mnogih drugih, ki so vstopili v mojo botanično zgodbo, tudi tistih nekaj odstavkov nikoli ne bi mogel napisati.

Literatura:

- Čušin, B., Babij, V., Bačič, T., Dakskobler, I., Frajman, B., Jogan, N., Kaligarič, M., Praprotnik, N., Seliškar, A., Skoberne, P., Surina, B., Škornik, S., Vreš, B., 2004: *Natura 2000 v Sloveniji, Rastline*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 172 str.
- Dakskobler, I., 2022: *Spiraea decumbens Koch subsp. tomentosa (Poech) Dostál, novelty for the flora of Slovenia and the Dinaric Alps*. *Hacquetia*, DOI: 10.2478/hacq-2022-0003.
- Dakskobler, I., Čar, J., Rudolf, A., Terpin, R., Vreš, B., 2021: *Rastje in rastlinstvo povodja Gačnika na Vojskem in v Trebuši - prispevek za njegovo naravovarstveno vrednotenje*. *Folia biologica et geologica*, 62 (1): 201–221.
- Dakskobler, I., Vončina, A., Gantar, T., 2011: *Rastišča in združbene razmere vrste Daphne blagayana v povodju Idrije*. *Hladnikia*, 28: 3–16.
- Pavlin, M., Brus, R., Dakskobler, I., 2015: *Localities and sites of southeastern-alpine endemic Spiraea decumbens Koch in Breginjski kot (northwestern Slovenia)*. *Acta Silvae et Ligni*, 107: 1–14.